

Дискусија

КО СУ ОБРАД КОТОРАНИН И ФРА ВИТА

1) КО ЈЕ ОБРАД КОТОРАНИН ГРАДИТЕЉ СРЕБРНОГ ОЛТАРА У БАРИЈУ

И издању Српске академије наука изашла је књига Јованке Максимовић, доцента универзитета, *Которски цибориј из XIV века и камена пластика суседних области* (Београд, 1961). Марљиво рађена студија, са широким познавањем стручне литературе, домаће и стране, потребне за упоредно проучавање мотива наше приморске пластике, богато је документована илустрацијама, које убједљиво дјелују и речито поткрепљују стручно мишљење писца о овом умјетничком дјелу у которској катедрали, јединственом своје врсте у нашој земљи. Нијесам позван да дајем неки свој суд о овој корисној и добродошлој књизи. Мени се чини: да Јованка Максимовић добро разумије говор которског средњовјековног украсног камења и пјесму средњовјековних приморских длијета, али не тако и говор которских средњовјековних папира, чему се није чудити. Треба годинама дисати међу тим папирима да би се потпуно схватио њихов говор, познао њихов карактер, и да би се знало шта се од њих може очекивати и тражити а шта не. Ваљда зато, њој није било тешко погријешити у неким својим поставкама и закључцима заснованим на которским архивским изворима. Истина, она је имала у рукама само штампану судско-нотарску књигу из XIV вијека, књигу I (1326—35), а не и остале двије, књигу 1—2 (1329—37) и књигу II (1395—1400). Али и без њих могла је да не погријешити. Учињене погрешке потребно је исправити.

Без посебног проучавања и провјеравања, она је покушала (да се послужим њеним изразом) да обеснажи доказе о идентичности Обрада Десиславина Которанина, градитеља познатог сребрног олтара у цркви св. Николе у Барију, изнесеним у нашој заједничкој књизи са Ивом Стјепчевићем (покојним 1957), коју је издао Историјски институт НР Црне Горе (Р. Ковијанић и И. Стјепчевић, *Културни живот старог Котора*, књ. I, Цетиње 1957). Своје закључке донијели смо послије дужег и темељитијег проучавања. У свом суду о нашим доказима Ј. Максимовић се пребацила. Њен закључак није исправан. Потребно је и њега исправити, јер се тиче једног нашег средњовјековног умјетника од вриједности. Постоје и личне обавезе да се то учини:

према научној установи која је нашу књигу издала, према научним радницима који су књигу прегледали у рукопису и предложили за штампање, према преминулом сараднику, познатом дугогодишњем архивском истраживачу, који би да је жив имао и сâм нешто да каже.

Говорећи о которским златарима, у вези са Обрадом Которанином, Ј. Максимовић је донијела неколико нетачних закључака (стр. 12—13). Треба доказати да су нетачни, јер они могу да заведу неког научног радника, домаћег или страног.

1. — „Док су дубровачки златари — каже она — нагомилали велика богатства за оно време... дотле је, у првој половини XIV века, материјални ниво златара у Котору знатно нижи. Радоје, которски златар, најмио је кућу 1327. год. и шест година касније још је живео у дрвеној кући, као и други, сиромашни свет. Априла 1335. године удружио се са златаром Медојем Суићем и са Томом Тушиманом, и они сва тројица путују у Венецију, не би ли тамо окушали срећу. Међутим, изгледа да ни тамо нису имали успеха, већ су у лето исте године у дуговима. Радоје умире јула 1335. године, остављајући својој породици да се бори са материјалним недаћама и дуговима. Више успеха није имао ни златар Савин... задуживши се код Трифуна Буће, не успева да се ослободи беде. И док други купују имања и куће, он је присиљен да издаје своје собе“...

Ствари стоје сасвим друкчије. Которски златари нијесу били у горем материјалном положају од дубровачких, јер су радили под повољнијим условима. Без икаквих препрека и ограничења, са изванредним могућностима за зараду, они су, као и сви грађани земље, слободно развијали своје послове трговачтва по градовима и рудним тржиштима Србије, од Брскова до Рудника, од Брвеника до Трепче и Новог Брда, одакле су се велике количине сребра и злата сливале у Котор. Прва половина XIV вијека је управо златно доба которске златарске школе, која није имала такмаца у нашем Приморју, осим можда Дубровника. За дванаест година (1326—37) помиње се 27 мајстора-златара и 24 ученика.

Медоје Шујић је богат човјек; има куће, винограде, слуге и слушкиње. Био је синдик Которске општине. Украсно камење на његовој кући служи за узор. Са успјехом развија широку трговачку дјелатност, послујући с домаћим привредницима и италијанским трговцима. Путовао је чешће у Србију. Судаћи по пријему ученика, његова радионица је радила са пуним капацитетом.

Златар Радоје био је сиромашан у младости. Као мајстор истиче се међу првима. Имао је више кућа. Није становао у дрвеној кући, намјесто које је подигао зидану; поред камених, дрвене куће имали су и најбогатији Которани. Није унајмио кућу за становање, него приземље куће за своју радионицу, у средишту града, код цркве св. Луке, гдје је била градска четврт златара и ковача. Његова радионица била је свакако врло продуктивна — сваке друге године примао је по једног новог ученика, који су код њега учили занат и били помоћници по 12 го-

дина. Његова породица није се борила „са материјалним недаћама“; његова удова испунила је само обавезе мужа које је његова смрт затекла нерегулисане, као што је био случај и са удовицама најбогатијих Которана. Сваки наследник имовине, при преносу, имао је да регулише постојеће обавезе и дуговања онога коме је дотична имовина припада, на чије се име водила; што прије тим боље, — морали су се испуњавати прописи Статута. Таквих дугова имао је и златар Радоје, јер је био широко развио своје послове. Са Шујићем и другима оснивао је трговачка друштва, организовао трговачка путовања у Србију, ради набавке златарског материјала и пласирања својих ручних производа. Само за два путовања у Србију Радоје улаже 1.325 перпера (око 9,000.000 данашњих динара). Радоје не прави дугове због немаштине и ради издржавања породице, далеко од тога, већ ради промета и зараде, ради конкуренције и повећања имовине. Трговачки обрти путем размјене робе, како се тада углавном радило, били су условљени задужењима; зато су, ради веће сигурности, долазила пред суд, да им се да правна форма и законска пуноважност. Задужења златара била су већином за купљену робу (свиту, свилу, скерлет), која се у Зети и Рашкој продавала са зарадом за набавку сребра и злата, потребног за радионице и набавку друге робе за промјену. Зато су, поред злата и сребра, набављали и восак. Од зараде је требало подмирити и трошкове путовања. Радоје и Медоје нијесу ишли у Венецију да тамо „окушају срећу“ и потраже бољи живот од онога у Котору. Њима су могли сигурно позавидјети многи венецијански златари. Помиње се само евентуална царина у Дубровнику на њихову робу која иде за Венецију. С том робом нијесу ишли сви чланови друштва, него само један, можда Шујић или Тушман, а можда ниједан. Ову робу могли су продати с обавезом да плате царину ако је Дубровчани наплате. Таква задужења правили су и најбогатији Которани, јер се тада свако бавио трговином, властела и пучани, чланови градске управе (кнез и судије), градски службеници, градски љекари и апотекари. Златар Радоје се био повезао у свом пословању с Томом Павла Томина Драгом и Трифуном Бућом, државницима Дечанског, који су живјели на краљевом двору, двојицом најбогатијих и најутицајнијих Которана, трговцима бакром, оловом, сребром, златом и воском. Они су спадали међу најјаче финансијере и привреднике Србије у вријеме краља Милутина и Дечанског. Исто тако био се повезао и са Трифуновим синовцем Михаилом, братом Николе Буће, тадашњег цариника а доцнијег протовестијара цара Душана, познатим дипломатом и врло утицајним привредником. Повезао се био и са Марином Мекшом, угледним которским властелином и дутогодишњим судијом, који је једанпут био Душанов посланик у Венецију (1332). Ни Буће, ни Драго, ни Мекша нијесу правили трговачке потхвате са „сиротињом“, него само са људима који

су имали сигурну материјалну подлогу. — Имена ових људи наводе на оправдану претпоставку: да је Радоје радио и за краљев двор.

Златар Савин био је далеко од „материјалне беде“. Био је змућнији од Радоја. Имао је јачу подлогу — његов отац био је златар. Није живио „од издавања соба“. Собе и мазине у кући изнајмљивали су и најбогатији Которани, и Трифун Бућа, чије је богатство било огромно. Савин је имао двије велике куће за које се може знати, винограде у околини, посјед у Грбљу. Поред богате опреме, својој синовци дао је у мираз; два винограда, дио земље у Грбљу и собу у оној кући у којој је изнајмљивао и залагао собе. Његова радионица била је врло продуктивна, нема збора, можда једна од првих у цијелом Приморју. Поред домаћих помоћника и ученика, у њој су као помоћници радили и усавршавали се у занату и два Италијана из Венеције, с којима је склапао уговоре да га прате у Србију, да тамо раде с њим или његовим замјеником. Поред моћнога Трифуна Буће, он се у пословању повезао с Томом Бугоном, Которанином, и Марином Михаиловим Гером, Дубровчанином, који су стајали у живим трговачким везама са рудним тржиштима Зете и Рашке. Бугон је имао своја имања у Брскову, Брвенику, Руднику и Пећи; радио је и за рачун краља Дечанског, на чијем се двору дуже задржавао. Код Трифуна Буће задужио се за једно трговачко путовање (вјероватно у роби) 223 перпера (око 1,200.000 динара). По свој прилици ишао је у Србију. Бућа је добро водио рачуна коме даје кредит да с њим подијели добит или евентуалну штету. Ове везе наводе: да је и Савин радио бар нешто за двор Дечанског и Душана. — Није искључено да су управо которски златари, пријатељи Обрада Которанина, окивали сребром иконе поклоњене цркви св. Николе у Барију.

Увјерени смо: да ће се и сама Ј. Максимовић зачудити како је могла говорити о „материјалној беди“ оних которских златара који су стајали на челу которске златарске школе у доба њеног највећег просперитета и процвата (архивске изворе навео сам у чланку *Которски златари прве половине XIV вијека*, који излази у Гласнику Етнографског музеја у Цетињу, I, за 1961).

2. — „А кад је краљ Милутин — наставља Максимовић — хтео да учини поклон цркви св. Николе у Барију, онда је Обрад Которанин путовао у Бари као краљев *»fidelis et expertus«* да надгледа рад на великој сребрној икони. На њој су радили два италијанска златара. Рогер промајстор, и Роберт, мајстор, и завршили је јуна месеца 1319. године... Иако се поређењем ових натписа не може закључити како се заиста звао овај Которанин, сигурно је да он није радио велику сребрну икону за краља Милутина, већ да је био његов повереник у вези с овим послом у Барију, надгледајући рад двојице италијанских златара“...

Науци је добро познато: да је Обрад Которанин градитељ сребрног олтара у базилици св. Николе у Барију, поклона краља Милутина, а не иконе, како каже Максимовић. На том олтару,

под Обрадовим руководством, радила су два италијанска златара, протомајстор Рођеро из Инвидије и мајстор Роберто из Барлете. Натпис са именом краља Уроша (Милутина), дародавца, именом Обрада Десиславина из Котора, „руководиоца“ и поменутих италијанских златара исписан је на олтару, а не на икони. У натпису је изрично наведено: „сребрни олтар“, поред „сребрне мензе“, сачињавају „велика икона од сребра, сребром оковани свод над овим олтаром, кандила и велики канделабри од сребра“. Антонио Беатило, италијански писац из Барија, видио је све то и описас у својој књизи *Historia della vita dell s. Nicolo* (треће издање 1645), под насловом: „Сребрна капела коју је св. Урош, краљ Рашке, дао начинити за цркву у Барију, над тијелом св. Николе“. Према његовом опису, менза (св. трпеза) дугачка је 9 1/2, широка 6, а висока 4 педи; значи, већа од најкрупнијега писаћег стола. Велики канделабри су стављени, по свој прилици, испред мензе, јер су били од тешкога сребра. Кандилâ је могло бити 2 или 4. Свод капеле, окован сребром, није био мали. Над мензом је била постављена велика икона, висока 6, а широка 14 педи (у средини лик св. Николе, са стране сцена из његовог живота и 13 ликова других светаца). Друго је икона св. Николе на коју мисли Ј. Максимовић, такође дар краља Милутина. И њу описује Беатило. Писао је о њој и проф. Ђурђе Бошковић. Умјетнички и украшена сребром и златом; са страна свеца су ликови Милутина и његове жене. Она је могла бити израђена у нашој земљи, од наших сликара, и окована од наших златара.

Јованка Максимовић је педантно радила своју студију; утолико више изненађује како је могла цио овај олтар замијенити иконом. Незгодно је формулисан њен закључак: да се поређењем објављених натписа олтара „не може закључити како се заиста звао овај Которанин“. Зна се: да је то Обрад Котаранин син Десиславе, јер тако стоји у натпису (*Obrado adstante de Catara filio Desislave*). Утврђена је преписивачка погрешка у натпису који је објавио Дубровчанин Орбини (1601): »herede« мјесто »Obrado«. Не смета што је име Обрадове мајке код Орбинија »Desiflava«, код Беатила и Кукуљевића »de Sistava«, код Макушева »de Sillava«. Јасно је да је преписивач у првом случају погрешно прочитао f мјесто s, које писано средњовјековном готиком личи на f, у другом t мјесто l, у трећем случају ll мјесто sl, као и то што се у два наведена случаја први слог од Десиславина имена узео као латински предлог de, јер је можда и у натпису био одвојен преносом слогова. Али зато, код Ивана Томка Мрнавића (1630), којег наводи Максимовић, правилно је написано: »Desislava«. То је све изнесено у нашој књизи *Културни живот старог Котора*, на десет страна (105—15).

3. — „Р. Ковијанић и И. Стјепчевић — каже Максимовић — покушали су да идентификују овог Обрада са Обрадом Гамбе који се помиње

у которским документима. То би било убедљивије да се тако важна личност, повереник краља, среће у Которском архиву приликом значајнијих послова, а не у неважним уговорима око винограда или приликом свједочења“.

Ми смо о Обарду Деславину изнијели низ архивских пода-така из којих се види да је био угледан которски грађанин, добродошљив имовног стања, пријатељ сликара Николе Грка и опата Вите Трифунова, у којему смо открили неимара Дечана. То много казује. Судско-нотарски списи из Обрадова времена не пружају ни о једном Которанину оно што бисмо ми жељели и данас потребовали. У оно вријеме, и за оно друштво, од Обрада Десиславина било је много важнијих личности у Котору, далеко истакнутијих „повереника краља“, као што су: Тома Павла Томина Драго, Трифун, Никола и Михаило Бућа, Марин Мекша, Грубо Пасквалић, Балдвин Драго, државници, финансијери, привредници и дипломати Дечанског и Душана, па ни о њима нема података о „значајнијим пословима“ у списима њихова времена, сачуваним само за дванаест година (1326—37), јер такви послови нијесу излазили пред суд на озваничење; и они се помињу само „у неважним уговорима око винограда или приликом свједочења“ и у пословима трговања. Примјера за документацију у том смислу има врло много.

Ми нијесмо „покушали да идентификујемо овога Обрада са Обрадом Гамбе“, како каже Максимовић, него смо непобитно утврдили: да је *Обрад Десиславин из Котора, потписан 1319. године на сребрном олтару у цркви св. Николе у Барију, идентичан са Обрадом Десиславиним из Котора који се помиње у которским списима 1326—37 године* (ранији списи нијесу сачувани). То је, дакле, сасвим нешто друго од онога што каже Максимовић. Свакоме је јасно: да за утврђивање идентичности нема апсолутно никаквог значаја да ли се наш Обрад звао Гамбе или друкче, што би било сасвим свеједно. Важно је да је Обрад *син Десиславе*, (што је Максимовић испустила). Заиста, Обрадâ је тада било у Котору доста, и међу занатлијама. Али, ваљда, нико неће тврдити да су била два Обрада Десиславина Которанина у исто вријеме, један који је градио, и други који није градио сребрни олтар у базилици св. Николе у Барију. Двојице нема у которским писаним споменицима. Да је било два Обрада Десиславина, онда би имали надимке за разлику једног од другог, као што су имали други једноимењаци (Гамбе није надимак него презиме). Поред тога, што је такође важно, врло је риједак случај да се у оно вријеме неко казује по мајци, а не по оцу; и то помаже утврђивању идентичности. Дакле, идентификација је несумњива.

Увјерен сам: да Јованка Максимовић није то тако написала намјерно, испуштајући име Десиславе, напросто није прочитала податке и доказе о Обраду Десиславину изнесе у нашој књизи *Културни живот староза Котора*, што свједочи и њен наведени закључак о дјелу Обрада Десиславина Которанина, говорећи о

икони, а не о олтару. Она је требала да посебно простудира ово питање, па тек онда да донесе своје закључке. У том случају, сигуран сам, она би се увјерила: да се рад Обрада Десиславина Которанина не може свести на сасвим безначајну улогу посматрања како два вјешта италијанска мајстора-златара оживљају икону сребром краља Милутина, из чега би произлазило: да је Обрад био краљев повјереник само за сребро, а не за умјетничко извођење радова у капели базилике св. Николе у Барију, чувеном средњовјековном поклоничком мјесту хришћанског свијета, многобројних помораца и многих европских владара. У том случају, она би се сигурно увјерила да се, на тај начин, име Обрада Десиславина Которанина, архитекте, пројектанта, главног протомајстора сребрног олтара над моштима патрона помораца — за којег се у олтарском натпису изрично каже: да је „експрет“ за посао којим „руководи“ — не може брисати једним потезом пера из именика наших средњовјековних умјетника.

2) КО ЈЕ ФРА ВИТА ПРОТОМАЈСТОР ДЕЧАНА

У поменутој књизи *Которски цибориј из XIV века и камена пластика суседних области* Јованка Максимовић се дотакла и питања идентификације личности фра Вите (стр. 99). Дали су јој повод: објављени тестамент Томе Павла Томина Которанина, савременика фра Вите, и наша наведена књига (Ковијанић-Стјепчевић, *Културни живот старог Котора I*). У једном поглављу наше књиге (стр. 116—32) изнијели смо низ података из Которског архива о Вити Трифунову Чучу, опату Богородичине цркве на Гурдићу, заступнику которске мале браће и њиховог самостана св. Фрања на Гурдићу. У опату Вити Трифунову Которанину ми смо открили неимара Дечана, који је на порталу јужних врата дечанске цркве дао уклесати, 1335 године, ове податке о себи: „Фрад Вита, мали брат, протомајстор из Котора, града краљева, сазида овузи цркв“...

У прилог наше поставке о идентификацији фра Вите навели смо више убједљивих доказа. Сматрали смо да је довољно оно што смо тамо рекли. Међутим, за Јованку Максимовић наши докази нијесу били довољно убједљиви. Ту нема шта да се приговори. Али у вези са постављеним питањем, поставке Ј. Максимовић не могу се прихватити. Оне могу научно истраживање навести на странпутицу. Потребно је на то указати, јер је ријеч о нашем знаменитом умјетнику средњег вијека.

1. — Опату Вити Которанину она је са више наклоности претпоставила „фра Виту из Равене“ који се помиње у објављеном тестаменту Томе Павла Томина (Драга), Которанина, писаном 1329. године у Штимљи, на Косову, на двору Стевана Дечанског. Имајући у виду цркву св. Марије у Портоновоу, између Равене и Анконе, због њене „сличности планова основе“ са дечанском црквом, Максимовић је нагнула вагу на страну „фра Вите из

Равене“ (*frater Vita de Rauena*), на штету нашега опата Вите из Котора, не искључујући могућност да је Дечане градио можда „Равењанин“. Истина, она је то учинила са потребном резервом. Појава „фра Вите из Равене“ у нашем Приморју, управо кад су се зидали Дечани, мора заиста заголицати интересовање сваког проучаваоца наше прошлости. То не значи да се може посумњати тако лако у пуну вјеродостојност дечанског натписа, тако речитог и тако ријетког у историји наше средњовјековне архитектуре и скулптуре; односно, посумњати у которску завичајност фра Вите. Фратар из Равене не би подизао храм источног олтара у сарадњи с православним архиепископом, у вријеме претезања двије цркве; не би се потписао ћирилицом на старосрпском језику. И кад би то себи дозволио, Равењанин се никад не би потписао да је из Котора „града краљева“. То је могао само Которанин, поданик Дечанског и Душана, ктитора Високих Дечана.

Свака помисао на „Равењанина“ излишна је, јер он није ни постојао. У тестаменту Томе Павла Томина, државника краља Дечанског, није ријеч о фра Вити Равењанину, него о фра Вити Рањини, Дубровчанину, пријатељу Томе Павла Томина, которског и дубровачкога грађанина. О томе да је ријеч о Рањини, а не о Равењанину, и о томе да се ни фра Вита Рањанина не може доводити у везу са подизањем Дечана, дао сам пуну документацију у чланку *Фра Вита Рањина (de Ranena), а не Равењанин (de Rauena)*, који ће изаћи у београдским Прилозима за књижевност и историју (за 1962).

2. Јованка Максимовић није можда једина која је, у питању идентификације личности неимара Дечана, помишљала на наведеног „фра Виту из Равене“. Та помисао, дакле, отпада заувјек. Но и поред тога можда је потребно појачати раније доказе о идентичности фра Вите пратомајстора Дечана и опата Вите Трифунова Которанина. Повод за то даје ми овај закључак Ј. Максимовић (стр. 99):

„И Стјепчевић и Р. Ковијанић — каже Максимовић — покушали су да идентификују личност фра Вите, градитеља дечанске цркве, са Витом Трифуновим, опатом которске цркве св. Марије на Гурдићу, који се помиње у которским изворима прве половине XIV века... Међутим, тешко је прихватити ову претпоставку, с обзиром да се у доста детаљним документима Которског архива ова личност помиње само као опат, а нигде као архитекта, како би он морао бити означен у ово време свога најзначајнијег деловања, у време грађења Дечана. И много мање значајније личности, многобројни каменоресци, забележени су, поред имена, и својим занимањем. Име Вита је доста често и раширено било у ово време и појава једнога опата са тим именом не мора да представља градитеља Дечана“.

Сачувани которски документи из времена подизања Дечана оскудни су, врло оскудни у пружању „детаљнијих“ података. То су веома сажети списи, ограничени само на оно што је најбитније, само на оне предмете што излазе пред суд ради озваничења. Као и за остале занатлије, тако се и за каменоресце уводи њихово занимање, иако не редовно. Сваки занатлија назива се „мајстор“ (magister), зато је било потребно означити чега је мајстор. Како се уводило само име, без очева имена и презимена, онда је било неопходно навести занимање, поготово код једноимењака разних заната. Занимање се наводило и уз име сликара-професионалаца, али не увијек. Често само један једини помен, од толико других, открије сликара или неког занатлију. Вита Которанин, протомајстор Дечана, није био професионални мајстор, каменорезац, без обзира да ли је то некад био или није. Он је архитекта, пројектант, умјетник, зналац у извођењу лијепих грађевина. Као главни руководилац свих послова на повјереној му грађевини, Вита се могао потписати да је „протомајстор“, иако није био клесар; јер је стајао на челу свих мајстора који су изводили грађевину по његовом плану и нацрту. Као архитекта, он можда није ни радио длијетом. Свакако није био професионални „каменар“ (camenarius, petrarius, murarius). Вита Трифунов Которанин, којега, последије дужег проучавања, идентификујем са фра Витом неимаром Дечана, био је презвитер фрањевачког реда („првог“ или „трећег“ свеједно), опат Богородичине цркве. И да је радио длијетом, он за себе не би рекао да је „мајстор“, јер то није његово занимање; још мање би могао нотар ословити једног опата-презвитера „мајстором“ и назвати га „каменаром“.

Вита Которанин био је архитекта као и Обрад Десиславик Которанин, градитељ сребрног олтара у Барију. Обрад се није потписао на свом дјелу да је архитекта, него да је зналац (expertus) у извођењу повјерених му радова којима „руководи“, јер назив архитекта није се употребљавао. Свакако, он није био занатлија по занимању, златар или клесар. Зато се за истог Обрада Десиславина нигдје у которским списима не каже да је архитекта, јер се не помиње ни дјело које је изводио; према томе, ни за опата Виту Трифунова, презвитера, нигдје се не каже у списима да је архитекта или пројектант. Не помиње се ни као протомајстор, јер се не помиње ни грађевина коју је изводио. По занимању био је духовник, а не „мајстор“, односно „протомајстор“-занатлија који стоји на челу „мајстора“. Према томе, Ј. Максимовић није у праву кад тражи за Виту изрични помен да је архитекта или каменорезац. То се не може тражити ни од дубровачких извора, који су издашнији од которских. Никифору Рањини, утледном дубровачком властелину, било је повјерено, 1318. године, грађење дубровачке куле Мингете. По ријечима Ирмагарад Манкен (*Дубровачки патрицијат у XIV веку*, САН, Београд 1960, страна 378), Дубровчани су „у том послу врло високо

ценили његово стручно знање“. Очигледно, Никифор је био архитекта, градитељ од знања и укуса, па се ни он нигдје не помиње као архитекта. Исти је случај и са опатом Витом Трифуновим Которанином, чије су стручно знање Которани свакако „врло високо цијенили“.

Потпуно се слажем са Ј. Максимовић: да појава једнога опата са именом Вита, које је у оно вријеме било заиста распрострањено, „не мора да представља градитеља Дечана“. Знам да се на тој основи не може заснивати поставка о идентификацији личности неимара Дечана. Низ других чињеница, које се неодољиво намећу као прихватљиве, говоре у прилог опата Вите Трифунова Которанина да је идентичан са фра Витом, протомајстором Дечана.

1) Протомајстор Дечана био је свакако угледан грађанин, важна личност у културном животу свога роднога града, познат и изван свога завичаја. О таквом човјеку мора бити неког помена у сачуваним списима његова времена. Нема другог Вите Которанина који би могао бити протомајстор Дечана осим презвитера Вите Трифунова Чуча, опата Богородичине цркве на Гурдићу.

2) Вита Трифунов је опат фрањевачке цркве, која се 1360. године помиње као манастирска црква, црква монахиња фрањевачког реда („другог“); можда је то била и прије 1360. Опат Вита припадао је свакако фрањевачком реду. Могао је бити „трећоредцац“ — презвитер мирски, као што и Жиречек каже; могао је бити монах („први ред“), у чину презвитера, као што је био „монах и презвитер“ Григорије Цамблук, игуман Дечана, како сам каже за себе, и као што су били сљедбеници опата Вите Трифунова, архипрезвитер Никола Драго и презвитер Драгоје Драго, који су морали бити фрањевци, „првог“ или „трећег“ реда. Фрањевце лаике нотар ословљава са „фра“, али не и учене презвитере. И као „трећоредцац“ опат Вита се могао потписати са „фра“, јер су се тако потписивали и фрањевци „трећег реда“ свјетовњаци, ожењени, а камолити презвитери, ђакони и архипрезвитери. Богородичину цркву на Гурдићу подигли су преци Томе Павла Томина Драга, државника Стевана Дечанског, на чијем је двору умро у вријеме зидања Дечана. Зато је Тома био ктитор-наследник ове цркве, као што је био и његов отац, Павле Томин Драго, дипломата краља Милутина. Поменули смо и два њена опата из властелинске породице Драго. Тома Павла Томина, или његов отац, имао је главну ријеч при избору Вите Трифунова Чуча за опата ове цркве. Опат Чучи (Cucinus), којег Тома помиње у свом тестаменту (1329), у вези с мајстором из Барија који је градио Томину кућу, биће, како изгледа, Вита Трифунов Чучо, опат са Гурдића. Према томе, дало би се закључити: да је опат Вита Трифунов имао везе са грађењем куће Томе Павла Томина и с мајсторима градитељима, и да је Тома Павла Томина Драго, врло утицајна личност на двору Дечанског, отворио пут опату Три-

фунову Чучу — фра Вити — ка Дечанској Бистрици, као што је, врло вјероватно, Томин отац, Павле, отворио пут за Бари Обраду Десиславину, градитељу сребрног олтара, поклона краља Милутина, пријатељу опата Вите Трифунова.

3) Опат Вита Трифунов био је старатељ (procurator) которске мале браће и њиховог манастира св. Фрања на Гурдићу, задужбине Јелене Урошеве-Анжујске и њеног сина краља Милутина, оца Дечанског, ктитора Дечана, који је као и његов отац и дјед био наклоњен фрањевцима. Према томе, Вита је морао бити фрањевац, мали брат. Преко 40 свештеника било је тада у Котору, световњака и монаха, и ниједан други није био прокуратор мале браће, него Вита Трифунов, опат Богородичине цркве, задужбине породице Драго, чији је ктитор-наследник био Тома Павла Томина Драго, државник Дечанског, који је тестаментом завјештао дио своје имовине малој браћи манастира св. Фрања на Гурдићу. Вита Которанин враћао је двору Немањића дуг которске мале браће за указане помоћи и поклоне, његову захвалност и оданост за показану им наклоност.

4) У годинама зидања Дечана до крова (1328—30), од тридесет которских мајстора-каменара, клесара и зидара, не помиње се ниједан у которским списима, што значи да су током те три године били одсутни из Котора; међутим, у годинама прије зидања Дечана (1326—7) и у годинама по завршеним главним зидарским радовима (1331—7) помињу се редовно сваке године, у мањем или већем броју. Значи, зидали су краљеву задужбину на Дечанској Бистрици; у то нема сумње. Сви наши историчари архитектуре и скулптуре (и Ј. Максимовић) слажу се једногласно у томе: да су Дечане градили приморски мајстори. Који? Свакако, у првом реду Которани, чија су бројна имена нађена у Которском архиву. За то зна и народна традиција. Народни пјесник, мислећи на мајсторе каменоресце и сликаре (можда баш на грчке сликаре из Котора), каже за ктитора Дечана:

Те сакупи хиљаду мајстора
из Котора и из Цариграда.

5) Опат Вита Трифунов не помиње се у которским списима током три главне године зидања Дечана, што значи да је, заједно са которским мајсторима, био одсутан из Котора, — да је он зидао Дечане. Осталих година (1326—7, 1331—7) помиње се редовно више пута годишње као присутан у Котору, али у годинама довршења Дечана (1331—5) само у познојесењим и зимским мјесецима, кад су се приморски мајстори, углавном, били вратили кући; осталих година у свим годишњим добима.

6) Тек када је довршено зидање Високих Дечана (1331—2), као опата Вите Трифунова појавили су се наједном већи износи новаца, које даје на зајам. Два брата узела су у августу 1331. „од господина Вите Трифунова Чуча“ 276 перпера. Ту се Вита не

помиње као опат, што искључује сваку помисао да је то био новац цркве. Исте године, Радоста Дудиков, који је имао везе са Рудником и другим рудним тржиштима Србије, подмирио је Вити све дугове, дате на признаницу и без признанице. Свакако, износ тих дугова није био мали. Јуна 1332, Лука Богдана Добрен, рођак (?) Луке Николина Добрена, који је имао везе са архиепископом Данилом II, у вријеме зидања Дечана, позајмио је од Вите Чуча, опата цркве св. Марије на Гурдићу, 700 перпера. Да је то био новац цркве, то би се у признаници обавезно навело, као у сваком другом случају, и кад се ради о најмањим износима. Ниједан настојатељ цркве или манастира, према томе ни опат Вита, није могао сâм давати црквени новац на позајмицу, него само заједно са члановима црквене управе, с братијом манастира или ђаконом цркве. Уосталом, црква опата Вите није тада имала новаца за позајмице. Он је те исте године (1332) заложио приходе од једне црквене земље у фебруару за 60, а у новембру од друге земље за 50 перпера, јер је тада покривао цркву. У два пута само, Вита је дао скоро 1000 перпера на зајам под добит, а то је вриједност 100 добрих волова или двије велике куће у граду (око 7,000.000 данашњих динара). Откуда наједном толики новац опату Вити Трифунову са Гурдића? Неоспорно, то је новац који је добио од Душана за подизање Дечана.

Ове чињенице, поред осталих, убједљиво доказују: да је презвитер Вита Трифунов Которанин, опат Богородичине цркве на Гурдићу, старатељ манастира мале браће на Гурдићу, задужбине Немањића, градио Високе Дечане, — да је то „фра Вита, мали брат, протомајстор из Котора, града краљева“, како каже за себе у дечанском натпису, чија личност није могла остати непозната которским писаним споменицима.

Р. Ковијанић